

Prof. dr hab. Eulalia Skawińska

Uniwersytet Zielonogórski

R e c e n z j a

pracy doktorskiej mgr **Pauliny Stolarczyk** pt. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim

Praca wykonana pod kierunkiem **prof. dr hab. Janiny Sawickiej**

Formalna podstawa opracowania recenzji

Formalną podstawę opracowania recenzji stanowi Uchwała Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie z dnia 28 maja 2019 r.

1. Ogólna charakterystyka pracy

Całość pracy obejmuje 166 stron, w tym merytoryczna treść pracy 145 i 15 s. literatury wraz ze źródłami internetowymi, 3 s. spisu tabel i rysunków oraz 3 s. aneksu tabelarycznego. W tym ostatnim podano w 2 tabelach stan osób niepełnosprawnych w latach 2012 -17 w woj. mazowieckim, liczbę tych osób w 2017 r. z podziałem na miasta i wsie oraz zmienne objaśniające uwzględnione w modelu Coxa. Część merytoryczna składa się ze streszczenia w j. polskim i angielskim, wykazu skrótów, a następnie 6 punktów planu, które traktuję jako rozdziały oraz z podsumowania i wniosków. Struktura pracy ma charakter teoretyczno – empiryczny i jest zrównoważona, z wyjątkiem nieco rozbudowanego objętościowo rozdziału 2.

Pierwszy rozdział zatytułowany „Zagadnienia wstępne” zawarty jest na s. 8 – 21. Autorka uzasadnia w nim wybór tematu (1.1.), przedstawia cele dysertacji; podstawowy i 6 szczegółowych (1.2.), 5 hipotez badawczych (1.3), metodykę badań i ich zakres czasowy (1.4.).

Rozdział 2 pt. „Teoretyczne aspekty nierównowagi i dyskryminacji na rynku pracy” (s.22- 68) zawiera 6 podrozdziałów i podsumowanie. Biorąc pod uwagę fakt różnego pojmowania wielu kategorii w literaturze ekonomicznej, w pierwszym podrozdziale zatytułowanym „Podstawowe pojęcia w badaniach rynku pracy”, Autorka podjęła próbę interpretacji podstawowych pojęć przyjętych w tej dysertacji takich jak: praca, potencjał pracy, kapitał

ludzki, rynek pracy, bezrobocie, polityka zatrudnienia, polityka rynku pracy i dyskryminacja (s.22 – 30). Podejście do tych kategorii w ekonomii zmieniało się. Dlatego podstawę opracowania tej części pracy stanowiła literatura historii myśli ekonomicznej, ale z przewagą lat 80 – 90-tych. Mało przytoczonych zostało źródeł z teorii ekonomii współczesnej, aczkolwiek jeszcze pod koniec XX w. można spotkać bałagan w rozumieniu tych pojęć np.: „praca określana mianem siły roboczej to zdolności ludzkie do tworzenia dóbr materialnych”. Kompendium wiedzy o gospodarce. Cyrson E. (red). PWN 1997 r.

W kolejnej części tego rozdziału (podrozdział 2.2), Autorka zastosowała podział rozważań stosując dwa podejścia: makroekonomiczne i mikroekonomiczne. Ekonomiści nie wypracowali wspólnego stanowiska w wielu kwestiach (i pewnie nie dojdą do konsensusu), dlatego w podrozdziale 2.2 pt. „Teorie równowagi i jej braku”, zastosowano w podejściu makroekonomicznym podział według głównych paradygmatów. Doktorantka przedstawiła tutaj rynek pracy w teorii ekonomii klasycznej, neoklasyczną teorię zatrudnienia i ogólną teorię zatrudnienia Keynesa. Natomiast w podejściu mikroekonomicznym zostały zaprezentowane teorie: segmentacji, swoich i obcych, kapitału ludzkiego i kapitału społecznego. Wywód naukowy nawiązuje tutaj do zasadniczego podmiotu pracy tj. niepełnosprawnych i celu pracy, zarówno w treści jak i w reasumpcji, jest logicznie poprowadzony przez Autorkę oraz świadczy o dobrym rozeznaniu materiału źródłowego. Na uwagę zasługuje Jej ciekawość poznawcza, co przekłada się na bogate studia literatury badanego problemu. Ten rozdział obejmuje 46 stron i stwarza wrażenie zbyt obszernego, szczególnie w części makroekonomicznej, w świetle sformułowanych celów pracy i postawionych hipotez badawczych. Należy jednak zauważyć, że przyczyną tego jest częściowo sposób dokumentacji treści tj. formułowania odsyłaczy dolnych, a nie harwardzkich, aczkolwiek sama dokumentacja jest niezbędna szczególnie w tej teoretycznej części rozprawy.

W rozdziale 3 (s. 69-85) podjęta została „Istota niepełnosprawności i sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy w Polsce”. W pierwszej kolejności Doktorantka wyjaśnia przyjęte definicje osoby niepełnosprawnej i niepełnosprawności osób w kontekście rynku pracy (3.1.). Konceptualizację pojęć traktuje Ona jako duże wyzwanie z uwagi nie tylko na różne kryteria wyodrębniania i podziału, ale też interdyscyplinarne i historycznie zmienne podejście w ocenie tego zjawiska. Dlatego przedstawia Ona definicje niepełnosprawności występujące w różnych naukach np. medycznych, socjologii oraz w naukach ekonomicznych i międzynarodowych organizacjach (WHO, ICF, MOP). Charakteryzuje 4 stopnie niepełnosprawności intelektualnej. Następnie przechodzi do zagadnienia „Modele

niepełnosprawności i systemy orzekania o zdolności do pracy i niepełnosprawności,, (3.2). Szczegółowo omawia 3 modele i 4 systemy orzekania o niepełnosprawności w Polsce. W podrozdziale 3.3 pt.. „Aktywność a aktywizacja zawodowa „definiuje pojęcia aktywności i aktywizacji zawodowej do osób niepełnosprawnych. W ostatniej części tego rozdziału ,(3.4.) zatytułowanej „Instytucje i instrumenty aktywizacji zawodowej” Autorka przedstawia instytucje w rozumieniu organizacje i instrumenty aktywizacji zawodowej stosowane w ramach polityki zatrudnienia oraz polityki rynku pracy, w tym również w odniesieniu do osób niepełnosprawnych. Całość rozdziału oparta jest na źródłach wtórnych i została dobrze udokumentowana.

Kolejny **rozdział 4.** (s. 95 – 105) pt.”Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych w Polsce” zawiera 2 części. Pierwsza z nich (4.1) została poświęcona charakterystyce ilościowo - strukturalnej niepełnosprawnych na rynku pracy w Polsce w latach 2011 i 2018, w oparciu o dane GUS, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Autorka podaje dla Polski wskaźniki pomiaru aktywności ekonomicznej ludności, tj. współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia, wskaźnik bierności zawodowej i stopę bezrobocia oraz określa ich poziom niepełnosprawnych prawnie i sprawnych w latach 2004 – 2017. Następnie podaje dla Polski liczbę niepełnosprawnych w podziale na aktywnych i biernych w tym przedziale czasowym. Interesująca jest wykonana przez Doktorantkę analiza aktywności zawodowej niepełnosprawnych w układzie wojewódzkim w latach 2006 - 2017 (s. 91 – 93), a także struktura przyczyn bierności zawodowej osób w poszczególnych województwach w 2017 r. W drugiej części pt.”Formy wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy” przedstawiono liczbę osób korzystających z różnych, bezpośrednich i pośrednich form wsparcia niepełnosprawnych, w ramach polityki państwa oraz rehabilitacji oraz pomocy społecznej. Ta ostatnia (s. 96 – 104) ma charakter polityki pasywnej.

Treść prezentowanego rozdziału zawiera identyfikację i ocenę tendencji analizowanych zjawisk oraz analizę porównawczą w układzie województw. Fakt występowania niskich wskaźników aktywizacji niepełnosprawnych na rynku pracy wymusza stosowanie instrumentów wsparcia. Autorka przedstawia te, które stosowane są w Polsce i wyraża swoją na ten temat opinię, że „większość tych instrumentów – to instrumenty pasywnej polityki rynku pracy”, które nie promują uczestnictwa w rynku pracy.

Strukturę **rozdziału 5** pt. „Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w województwie mazowieckim” stanowi 5 podrozdziałów, poprzedzonych krótkim opisem województwa

mazowieckiego. Autorka bada w nich trzy zbiorowości osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim, w zależności od celu analizy. W pierwszym podrozdziale mamy więc do czynienia ze zbiorem osób zarejestrowanych w urzędach pracy (dane wtórne) i charakterystykę tej grupy osób niepełnosprawnych na tle ludności ogółem, w układzie powiatów, w okresie 2012 – 2017 oraz w kraju według województw (s. 108) z podziałem na miasta i wsie oraz na strukturę płci. W dalszej kolejności w podrozdz. 5.2, korzystając z danych wtórnych Raportu Diagnoza Społeczna, obejmuje badaniem zbiorowość 1293 osób i analizuje wpływ niepełnosprawności i innych czynników na długość pozostawania w zasobie bezrobocia, z zastosowaniem modelu Coxa. Brak tutaj pełnej dokumentacji źródłowej dot. metody Coxa i Diagnozy Społecznej. Z kolei w podrozdziałach 5.3.- 5.5. Autorka prowadzi badania ankietowe w zbiorowości próbnej 301 osób niepełnosprawnych z 44 powiatów z woj. mazowieckiego, spełniające 3 warunki: zamieszkanie w woj. mazowieckim, wiek produkcyjny i prawnie orzeczony stopień niepełnosprawności. Do osób tej zbiorowości Doktorantka dociera z formularzem ankiety bezpośrednio i za pośrednictwem Internetu korzystając z pomocy organizacji pozarządowych i organizacji publicznych działających na rzecz niepełnosprawnych (MOPS i inne, s.12). Kolejność prezentacji wyników badań jest następująca. Najpierw (pkt.5.3.) wykonano charakterystykę badanej grupy osób niepełnosprawnych według struktury orzeczeń o niepełnosprawności, rodzaju niesprawności, płci i miejsca zamieszkania. Dalej w podrozdziale 5.4. określono, wśród tej zbiorowości próbnej, sytuację osób na rynku pracy (kim są i jaki jest ich status) oraz motywy podejmowania pracy zawodowej. Szczególną uwagę poświęcono w tej zbiorowości osobom niepracującym. Autorce chodziło o zbadanie czasu pozostawania tych osób niepełnosprawnych bez pracy, ich poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania. Następnie w podrozdz. 5.5. Doktorantka analizując poziom wykształcenia zbiorowości próbnej, bada dla osób z wykształceniem wyższym kierunki ukończenia studiów. Z uwagi na możliwość zwiększenia szans na rynku pracy tych osób Doktorantka diagnozuje posiadane, udokumentowane przez nie umiejętności praktyczne i formy doksztalcania. Wnioskowanie w tej części pracy ma charakter nieco ekstensywny i stanowi na ogół opis tabel i rysunków jakie zbudowano z danych empirycznych, ale otrzymane wyniki badań są interesujące. Ta część pracy zawiera bardzo pracochłonne badania, a ich wyniki należy uznać za oryginalne. Ostatni **szósty rozdział** dysertacji zatytułowany „Determinanty aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim” ma charakter empiryczny i stanowi

kontynuację analizy wykonanej w podrozdziałach 5.3 – 5.5 z wykorzystaniem danych pierwotnych, pozyskanych przez Autorkę metodą ankietową wśród zbiorowości próbnej 301 osób. Dokonuje Ona analizy w zakresie sposobów i intensywności poszukiwania zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne (6.1) oraz czynników je warunkujących. Wykorzystuje w tym celu modele ekonometryczne pozwalające na pogłębioną ocenę instrumentów rynku pracy i polityki społecznej. Następnie, w związku z rozpoznaniem wysokiej bierności zawodowej w badanej grupie, Autorka analizuje 10 przyczyn tego zjawiska i tzw. inne bariery w podejmowaniu pracy (6.2). Uzyskane wyniki konfrontuje z osiągnięciami innych autorów. W następnej kolejności podejmuje próbę określenia czynników indywidualnej aktywności na rynku pracy z wykorzystaniem modelu regresji logistycznej. Poszukuje odpowiedzi, które z czynników: miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia, dochód, fakt pobierania renty lub nie pobierania, stanowią podstawowe determinanty tej aktywności (6.3). Wyniki wskazują, że jest to wykształcenie i dochód. Istnienie wielu barier na rynku pracy zmusza do poszukiwania form wsparcia przez niepełnosprawnych. Wobec tego w ostatnim podrozdziale przedstawione zostało wykorzystanie przez te osoby różnorodnych form wsparcia zawodowego i społecznego (6.4). Zidentyfikowano, że spośród badanej zbiorowości próbnej ok 24 % nie zna żadnych możliwości wsparcia, a ok. 18 % mimo, że je zna to nie korzysta z nich. Wobec tego Autorka zaprezentowała ocenę 6 głównych instytucji świadczących pomoc niepełnosprawnym przez korzystających z ich usług, według częstotliwości korzystania z ich pomocy finansowej lub rzeczowej (s. 138) i 6 podstawowych rodzajów wsparcia (s. 139). Treść rozdziału jest udokumentowana odsyłaczami rozszerzonymi, wyjaśniającymi oraz źródłowymi i stanowi nowe rozpoznanie badanego zjawiska z akcentem na potrzebę wzrostu skuteczności polityki państwa w skali makro.

Pracę kończy podsumowanie i wnioski końcowe (s. 142- 145). W tej części pracy Autorka przywołuje zasadność podjęcia badań i formułuje osiągnięte w ich toku wnioski poznawcze oraz użyteczne. Stanowią one Jej wkład własny do istniejącej wiedzy. Wskazuje tutaj i wyjaśnia fakt przyjęcia czterech hipotez badawczych zweryfikowanych pozytywnie oraz jednej odrzuconej.

2.Waga problemu, cele pracy, hipotezy i zakres

Ekonomiczny **problem badawczy** w tej pracy, aczkolwiek nie został on wyraźnie określony, stanowi pytanie o sposoby zwiększania aktywności zawodowej wśród niepełnosprawnych. Taki kierunek działań zmniejszających istniejącą w Polsce lukę ich aktywności w stosunku do poziomu np. w krajach wysokorozwiniętych czy do stopy aktywności osób pełnosprawnych jest oczekiwany w świetle realizacji strategii Europa 2020.

Zasoby pracy osób niepełnosprawnych nie są w pełni wykorzystywane ze względu na ograniczenia zdrowotne osób. Autorka podjęła więc i przedstawiła w formie opisowej ważny, aktualny, w pełni uzasadniony i nie rozwiązany problem badawczy. Przyczyn tego faktu jest bardzo wiele. Jedną z nich to duże zróżnicowanie badanej populacji ludności nie tylko pod względem cech demograficznych, dochodowych, kwalifikacji, ale wielu innych. Ich szczegółowa identyfikacja wymaga badań empirycznych na mniejszych, reprezentatywnych próbach, pozwalających uogólnić wnioski do całej zbiorowości, w tym przypadku Mazowsza. **Celem głównym** badań jest identyfikacja czynników determinujących aktywność zawodową osób niepełnosprawnych oraz poznanie barier ograniczających tę aktywność. Ponadto sformułowano poniżej wymienionych sześć celów szczegółowych o charakterze uzupełniającym.

1. Określenie rozmiarów bierności zawodowej oraz bezrobocia osób niepełnosprawnych w wybranych powiatach województwa mazowieckiego.
2. Charakterystyka populacji osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich i w małych miastach na terenie województwa mazowieckiego oraz przedstawienie ich sytuacji na rynku pracy.
3. Wskazanie motywów podejmowania pracy przez osoby niepełnosprawne.
4. Identyfikacja sposobów poszukiwania pracy.
5. Rozpoznanie barier ograniczających podjęcie i wykonywanie pracy przez osoby niepełnosprawne.
6. Zidentyfikowanie szans na podjęcie pracy przez osoby niepełnosprawne.

Postawione cele pracy uważam za zasadne. Wydaje się jednak, że byłoby dobrze sformułować jeszcze jeden cel szczegółowy w odniesieniu do rozdz. 2.

Założono, także **5 hipotez badawczych** wymienionych poniżej.

- Osoby niepełnosprawne zamieszkałe na wsi cechuje niższa aktywność zawodowa w porównaniu z zamieszkującymi miasta.

- Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych zwiększa się wraz ze wzrostem poziomu ich formalnego wykształcenia.
- Lepsza sytuacja dochodowa gospodarstw domowych osób niepełnosprawnych zmniejsza ich aktywność na rynku pracy.
- Pasywne instrumenty wsparcia zwiększają bierność zawodową osób niepełnosprawnych.
- Kapitał społeczny ma pozytywny wpływ na poszukiwanie pracy przez osoby niepełnosprawne.

Uważam, że hipotezy badawcze zostały dobrze sformułowane, aczkolwiek do ostatniej można mieć zastrzeżenia. Korzystając z uprawnień recenzenta pragnę podkreślić, że przyjmując perspektywę kapitału społecznego tzw. dobrego, to pewien jego indywidualny zasób (kapitał społeczny osobisty) ma każdy człowiek. Ważny w kontekście aktywności zawodowej jest jego poziom, struktura czyli jakość. Jej wzrost dokonuje się w procesie edukacji przedszkolnej, szkolnej i pozaszkolnej oraz wychowania, a także poprzez sieci relacji i więzi społeczne (kapitał społeczny grupowy). Duży wpływ na ten proces ma państwo (rząd i samorząd), a także przedsiębiorstwa i inne organizacje. Doktorantka wiedzę na ten temat przedstawiła w podrozdziale 2.6. Wobec powyższego lepiej brzmiałaby hipoteza „Jakość kapitału społecznego ma.....”, albo „Wyższy poziom kapitału społecznego ma.....”

Zakres czasowy badań przyjęty w pracy wynosi 15 lat, stanowiących okres 2004 do 2017 na podstawie źródeł wtórnych, natomiast własne badania empiryczne Autorka wykonała w 2018. Przyjęty zakres czasowy umożliwia poprawne wykonanie analizy ekonomicznej. Zakres terytorialny badań empirycznych ograniczono do województwa mazowieckiego. Jest to region najbardziej rozwinięty pod względem ekonomicznym, choć przestrzennie nierównomiernie. Co więcej w analizie uwzględniono, stosując metodę porównawczą, również dane dla całego kraju i państw UE, co umożliwia pełną realizację celów pracy.

3.Ocena merytoryczna pracy

3.1. Poprawność układu pracy i doboru źródeł

Problematyka pracy i zatrudnienia, potrzeb, motywacji i aktywizacji, potencjału zdolności, wydajności ma charakter interdyscyplinarny. Aspekt ekonomiczny pracy przejawia się w tym, że stwarza możliwości rozwoju człowieka i jest najważniejszym czynnikiem wzrostu gospodarczego państw. Podmiotem badań w tej dysertacji są osoby niepełnosprawne, mające mniejszą w różnym stopniu zdolność do pracy, ale są one bardzo ważnym czynnikiem

kształtowania dobrobytu w kraju. Tymczasem problematyka ta jest słabo rozpoznana w źródłach statystycznych. Autorka podejmując ją przechodzi trafnie od teoretycznych aspektów rynku pracy i konceptualizacji wymienionych pojęć do analizy makro, mezo i mikro aktywności zawodowej. Wyraża też swój stosunek do poszczególnych koncepcji teoretycznych. Układ pracy oraz jej szczegółowa struktura jest logicznie spójna i umożliwia realizację celów pracy.

W wykonaniu dysertacji wykorzystano źródła pierwotne i wtórne, a wśród nich 215 pozycji literatury (w tym znaczna ich liczba jest obcojęzyczna), raportów i aktów prawnych oraz 22 internetowych. Wśród danych wtórnych, Doktorantka użyła trzech zbiorów danych, które pochodziły z: 1) GUS (BAEL), 2) Ministerstwa RPPS i 3) z charakterystyki osób indywidualnych zawartej w Diagnozie Społecznej 2015 r.. Ocena ich doboru jest pozytywna. Ponadto uzyskała dane pierwotne w ankiecie internetowej i wywiadach bezpośrednich od 341 osób. Po odrzuceniu niekompletnych ankiet, do dalszej analizy przyjęto 301. W rozpowszechnieniu ankiety korzystała z pomocy instytucji publicznych i organizacji pozarządowych. W treści pracy znajduje się krótki opis ankiety (s. 11-12), natomiast brak jest omówienia jej struktury i treści, co uważam za niedopatrzenie. **Podsumowując stwierdzam, że literatura i inne źródła zostały dobrze dobrane i uwzględniają osiągnięcia wiedzy w badanym przedmiocie.**

3.2. Ocena doboru metod

W kilkuletniej realizacji recenzowanej pracy Doktorantka stosowała wiele metod badawczych. Przede wszystkim była to metoda studiów i analizy oraz krytyki literatury, ankietowa, porównawcza, opisowa, wizualizacji i statystyczne. Ich dobór i wykorzystanie są wystarczające do rozwiązania problemu badawczego i celów pracy. W interpretacji zgromadzonych danych ze źródeł pierwotnych Autorka wykorzystwała różne modele ekonometryczne, adekwatne do problemu i rodzaju informacji. W przypadku danych dychotomicznych były to modele liniowy i probitowy oraz logitowy dla zmiennych dychotomicznych określających prawdopodobieństwo zdarzeń 0 i 1 (nie lub tak) i jakość dopasowania. Dane pochodzące z Diagnozy Społecznej 2015 r. analizowano metodą hazardu proporcjonalnego Coxa, z naciskiem na analizę czasu trwania zjawiska, która ma zastosowanie do danych „uciętych” (zdarzenie nie nastąpiło do momentu wypełniania arkusza przez ankietowanego). W analizie wyników, zwłaszcza z ankiety internetowej Doktorantka wykorzystwała metody statystyki opisowej i miary współzależności zjawisk (analiza krzyżowa). **Zastosowane narzędzia statystyczne są przedstawione przez**

**Doktorantkę z dostateczną dokładnością i udokumentowane literaturą źródłową (s. 11-21).
Ich dobór i zastosowanie oceniam na poziomie bardzo dobrym.**

Uwagi merytoryczne

Przytaczając różne definicje w rozdz. 1 Autorka nie podejmuje głębszej dyskusji dotyczących ich rozumienia i nie podaje swoich wątpliwości co do ograniczeń określonego pojęcia przyjętego w dalszej części pracy. Tymczasem z punktu widzenia współczesnej nowej ekonomii XXI w. definicje przyjęte przez Autorkę mają charakter niepełny. Dotyczy to szczególnie kategorii praca, gdzie pominięto pracę intelektualną, umysłową, której rola ma zasadnicze znaczenie w warunkach cywilizacji informacyjnej i gospodarki opartej na wiedzy. Wiedza podnosi jakość zasobów pracy (por. s. 22/23....). Również pojęcia zatrudnienie (s. 29), zasoby czasu pracy (s. 26) i czynni oraz bierni zawodowo wymagają dookreślenia (s.28). Dyskusyjne jest też w świetle literatury twierdzenie, że "kapitał społeczny jest jedną z wielu odmian kapitału ludzkiego" (s.61), co wymaga głębszej interpretacji.

W podrozdziale 5.2. Autorka przedstawia analizę różnych czynników, w tym niepełnosprawności, na okres pozostawania bez pracy, stosując semiparametryczny model Coxa. Nie podaje jednak jakim oprogramowaniem się posługuje. Nie wyjaśnia także w jaki sposób i w jakiej formie pozyskała zbiór danych, których źródłem była „Diagnoza społeczna – warunki i jakość życia Polaków”. Doktorantka wykorzystała zbiór danych obejmujący 1293 osoby, które udzieliły odpowiedzi na rozbudowane pytanie o czas pozostawania bez zatrudnienia. Z powodów merytorycznych do dalszych badań wykorzystano odpowiedzi 269 osób, które w przedziale 2 lat znalazły zatrudnienie i zostały ucięte zgodnie z nieparametrycznym modelem Coxa. Model ten nie został wcześniej w pracy omówiony. Również w tabeli 10 nie objaśniono symboli w tekście. Wobec tego na s. 111 konieczne jest wyjaśnienie argumentacji za przyjęciem wyciągniętych wniosków.

W podrozdziale 6.3. wykonane przez Autorkę badanie zależności pomiędzy zmiennymi objaśniającymi (miejscem zamieszkania, wykształcenia, dochodem i rentą z tytułu niezdolności do pracy) doprowadziło do określenia współczynników V Cramera. Ich znaczące wartości osiągnęły zmienne: wykształcenie i dochód (tab. 16). Modele regresji logistycznej dla wykonywania pracy przedstawiono w tabeli 17. Interpretacja wartości Exp (B) pod tabelą jest prawidłowa.

4. Ocena formalna pracy

Dysertacja jest przygotowana pod względem formalnym na poziomie na ogół bardzo dobrym. Wyróżnia ją ładny styl i wysoka kultura narracji. Poniżej przedstawiono zauważone niedociągnięcia i uwagi.

- Brak formularza ankiety w aneksie i omówienia jej struktury we wstępie pracy.
- Przypisy dolne często są powtarzane w całości., a nr źródła w treści pracy nie zawsze stanowi jednoznaczną informację.
- Brak opisu osi w rys. nr 14 i 15.
- Mało przejrzysta interpretacja danych z tabeli 14 s. 129 dotycząca ilorazu szans na podjęcie poszukiwań pracy. Opis pod tabelą nie odzwierciedla w sposób jasny wyników, aczkolwiek nie jest błędny.
- Tytuł podrozdziału 5.1. powinien brzmieć „Sytuacja niepełnosprawnych na rynku pracy w województwie mazowieckim”, a jest „Sytuacja niepełnosprawnych w województwie mazowieckim”.

5.. Osiągnięcia badawcze i ocena pod względem kwalifikacyjnym

Główne osiągnięcia i pozytywne (silne) strony recenzowanej pracy są następujące:

- 1) przyjęcie do analizy okresu zgodnie z wymogami pracy naukowej,
- 2) staranna, logiczna interpretacja literatury,
- 3) zidentyfikowanie instrumentów wsparcia niepełnosprawnych na rynku pracy,
- 4) wykorzystanie w analizie wielu metod badawczych, których zastosowanie oceniam na poziomie odpowiadającym wymogom pracy doktorskiej,
- 5) prawidłowe przeprowadzenie toku postępowania badawczego,
- 6) przygotowanie instrumentu badawczego (ankiety pytań) i wykonanie pracobłonnych badań empirycznych,
- 7) dobre, samodzielne wykonanie analizy ekonomicznej z zastosowaniem właściwych metod,
- 8) prawidłowe opracowanie rysunków i tabel oraz poprawny język ekonomiczny,
- 9) zgodność jej treści z założonymi celami i tytułem oraz dokładne, w sposób syntetyczny wyrażanie myśli.

Wymienione powyżej osiągnięcia badawcze i mocne strony wykonanej dysertacji stanowią podstawę do pozytywnej jej oceny.

Wkład merytoryczny Autorki do literatury z ekonomii w recenzowanej pracy uznaję za oryginalny w zakresie:

- zaprezentowania *modeli niepełnosprawności i systemów orzekania o zdolności do pracy i niepełnosprawności w Polsce,*
- *zdiagnozowania poziomu niepełnosprawnych prawnie i sprawnych w 2004 r. – 2017 r. oraz stanu aktywnych i biernych zawodowo w tym samym okresie,*
- *rozpoznania wskaźnika zatrudnienia i współczynnika aktywności zawodowej wśród niepełnosprawnych w latach 2006 – 2017,*
- *zidentyfikowania przyczyn bierności zawodowej niepełnosprawnych na rynku pracy w poszczególnych województwach w Polsce w 2017 r.,*
- *wykonania badania i charakterystyki niepełnosprawnych, a także ich sytuacji na rynku pracy oraz motywów podejmowania pracy w województwie mazowieckim,*
- *zbadania zależności pomiędzy brakiem aktywności niepełnosprawnych na rynku a wykształceniem, miejscem zamieszkania i dochodem oraz rentą w woj. mazowieckim,*
- *zdiagnozowanie determinant aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych,*
- *rozpoznanie sposobów i intensywności poszukiwania pracy oraz barier w jej podejmowaniu przez osoby niepełnosprawne,*
- *zweryfikowaniu 5 postawionych hipotez badawczych, w tym 4 pozytywnie.*

Użyteczność praktyczna tej pracy wyraża się w określeniu możliwości skutecznego kreowania polityki państwa wobec niepełnosprawnych osób, poprzez stworzenie nowych instrumentów i efektywniejsze wykorzystanie istniejących (s.10).

Przeprowadzone badania wskazują, że Autorka samodzielnie, w sposób umiejętny posługuje się metodami naukowymi. Wyniki wykonanej analizy danych empirycznych stanowią ważny wkład do literatury ekonomicznej w zakresie badanego problemu. .

Stwierdzam, że założony główny cel pracy został w pełni zrealizowany poprzez wykonanie celów szczegółowych. Wyniki badań mogą zostać opublikowane w formie artykułów naukowych za względu na potrzebę ich upowszechnienia. ***Powstała praca doktorska***

wypełnia lukę poznawczą. Wnosi ona nowy wkład w rozwiązanie badanego problemu i stanowi inspirację dla dalszych badań.

Wniosek końcowy

Na podstawie wykonanej oceny stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Pauliny Stolarczyk pt. „Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim” *spełnia wymagania* określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) oraz art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r. poz. 1669). Wobec tego może ona stanowić podstawę do nadania Autorce stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie ekonomia po spełnieniu pozostałych warunków.

W związku z powyższym stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Pauliny Stolarczyk do publicznej obrony.

